

PAŠAIPIOSIOS LUCILIJAUŠ EPIGRAMOS

Audronė Kudulytė-Kairienė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros docentė

Pirmajame mūsų eros amžiuje graikų literatūrai išgyvenant nuopuolį, madingomis tampa pašaipiosios, arba skoptinės (gr. σκώπτω – išjuokti, šaipytis), epigramos. Šios satyriniams kūriniais artimos ir kartais su jais sutapatintos epigramos pašiepia tam tikrus žmonių stereotipus, jų charakterio silpnybes ar fizinius trūkumus, bet nėra nukreiptos prieš konkrečius asmenis, nepasižymi kandumu, nepeikia, nekritikuoja ir nesmerkia visuomeninio ar politinio gyvenimo reiškinių ir papročių, neturi pamokymų, didaktinių ar moralinių elementų. Tai atitinka helenizmo laikotarpiu susiformavusį požiūrį į epigramas, kai jos buvo pradėtos suvokti kaip *παίγνια* – lengvi, žaismingi, nedidelės apimties kūrinėliai, kuriuos rašydami poetai galėjo atskleisti savo meistriškumą ir pademonstruoti poetinės technikos išmanymą.

Daugiausia skoptinių epigramų surinkta vienuoliktose *Palatino antologijos* knygoje. Į šią knygą įtraukta ir epigramų, priskiriamų vienam iš ryškiausių skoptinės epigramos kūrėjų Lucilijui (lot. Lucilius, gr. Λουκίλλιος). Lucilijus ir jo sekėjas, skoptinių epigramų kūrėjas Nikarchas (I a.) paprastai neminimi antikinės literatūros vadovėliuose, nors šių poetų epigramų išliko gana nemažai – 123 Lucilijaus (beveik tiek pat, kiek ir garsaus epigramų antologijos

sudarytojo Meleagro iš Gadaros kūrinų) ir 42 Nikarcho epigramos. Ilgą laiką literatūrinis Lucilijaus ir Nikarcho palikimas nebuvo sulaukęs antikinės literatūros tyrėjų dėmesio. Pastaruoju metu užsienio spaudoje pasirodė šių poetų kūrybos tyrinėjimų¹, buvo publikuota jų epigramų vertimų², tačiau Lietuvoje klasikinės filologijos specialistai dar nėra domėjęsi šiais poetais ir vertę jų epigramas.

Apie Lucilijaus gyvenimą žinoma labai mažai. Nors poetas gyveno maždaug tuo pačiu laikotarpiu, kaip ir Seneka, bet nėra tapatinamas su bendravardžiu šio filosofo laiškų adresatu³. Sprendžiant iš Lucilijaus kūrinų, poetas gyveno Romoje Nerono laikais ir artimai bendravo su imperatoriumi, kūrė jam eiles. Lucilijaus epigramose dažni kreipiniai *Καίσαρ* arba *δέσποτα* tikriausiai yra skirti Neronui. Galbūt Lucilijus priklausė Nerono poetų rateliui⁴. Tacitas (*Ann.* 14. 16)

¹ Gideon Nisbet, *Greek Epigram in Roman Empire: Martial's Forgotten Rivals*, Oxford: Oxford University Press, 2003; Walter Burnikel, *Untersuchungen zur Struktur des Witzepigramms bei Lukillios und Martial*, Wiesbaden: Steiner, 1980.

² Gordon L. Fain, *Ancient Greek Epigrams: Major Poets in Verse Translation*, Berkeley: University of California Press, 2010.

³ *The Cambridge History of Classical Literature. Greek Literature. The Hellenistic Period and the Empire*, Vol. 1, ed. by P. E. Easterling, B. M. W. Knox, Cambridge: University Press, 1993, 91.

⁴ Šiam rateliui galėjo priklausyti ir Lucilijaus am-

užsimena, kad „...imperatorius užsiiminėjo poezija, sutelkęs būrį draugų, gebančių regzti eiles, bet dar nežinomų. Papietavę jie visi susėdavo ir iš atsineštų arba ten pat sukurtų eilučių lipdydavo posmus, įpindami ir paties Nerono kokia nors proga pasakytų žodžių“ (vertimas D. Dilytės). Galbūt Lucilijus rimtai nevertino taip kuriamos poezijos ir jam daugiau rūpėdavo pietūs nei eilės:

Ποιητής πανάριστος ἀληθῶς ἐστὶν ἐκεῖνος,
ὅστις δειπνίζει τοὺς ἀκροασαμένους.
ἦν δ' ἀναγινώσκει καὶ νήσιας οἰκαδε πέμπτη,
εἰς αὐτὸν τρεπέτω τὴν ἰδίαν μανήην.⁵
(AP 11. 394)

Poeto ryšiai su imperatoriumi tikriausiai buvo gana geri, Neronas buvo poeto globėjas ir rėmėjas. Epigramoje, kuri, matyt, buvo parašyta kaip antrosios poeto knygos įžanga, Lucilijus prisipažįsta, kad Neronas jį parėmė pinigais:

“Μουσῶων Ἐλικωνιάδων ἀρχόμεθ' αἰεΐδειν,
ἔγραφε ποιμαίνων, ὡς λόγος, Ἡσίοδος.
“Μῆνιν αἶεide, θεά,” καὶ “Ἄνδρα μοι ἔννεπε,
Μοῦσα,
εἶπεν Ὀμηρεῖω Καλλιόπη στόματι.
κάμει δὲ δεῖ γράψαι τι προοίμιον. ἀλλὰ τί γράψω
δεύτερον ἐκδιδόναι βιβλίον ἀρχόμενος;
“Μοῦσαι Ὀλυμπιάδες, κούραι Διός, οὐκ ἂν
ἔσώθην,
εἰ μὴ μοι Καῖσαρ χαλκὸν ἔδωκε Νέρων.”⁶
(AP 9. 572)

žininkas Leonidas Aleksandrietis, kuris buvo kviečiamas į Nerono šeimos šventes ir dovanodavo valdovui eilių posmus (AP 6. 321, 328, 329).

⁵ Tas pats geriausias poetas, kuris nepamiršta surengti
Vaišių visiems žmonėms, klausantiems jo kūrinių.
Jei jis tik skaito eiles, o svečiai alkani iškeliauja
Lai ir pačiam jam teks skaitymą kęsti kitų (čia ir toliau cituojamą poeziją vertė straipsnio autorė).
⁶ „Giesmę pradėkim giedot nuo mūzų helikoniečių“ –
Taip Hesiodas kadais rašė, kai ganė bandas.

Epigrama pradedama citatomis – pirmoje eilutėje cituojama Hesiodo *Teogonijos*, trečiojoje – Homero *Iliados* pradžia. Iš pradžių skaitytojui gali susidaryti įspūdis, kad pretenzingas poetas lygina savo eiles su didžiųjų graikų epikų kūriniais ir lygiuojasi į jų kūrybą. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad nežinodamas, kaip pradėti antrąją knygą, Lucilijus seka Hesiodu, todėl septintoje eilutėje cituoja žodžius iš jo *Teogonijos* (*Theog.* 25: Μοῦσαι Ὀλυμπιάδες, κούραι Διός). Vis dėlto vargu ar reikėtų manyti, kad poetas teikia pirmenybę Hesiodui. Greičiau čia reikėtų išvelgti ironišką epinių kūrinių citavimą. Lucilijui, kaip naujosios kartos poetui, vargu ar buvo priimtinas epinės poezijos stilius. Be to, iškilmingas epinis tonas pačiam epigramos žanrui netinka, o kūrinio pabaigoje pasikeičia, kai poetas pradeda kalbėti apie savo asmenį ir pinigų, kuriais imperatorius sušėlė poetą. Kadangi kūrinyje minimas varis, iš kurio būdavo kaldinamos menkavertės monetos, kartais čia išžiūrimas atsargus poeto priekaištas Neronui dėl nedidelės finansinės paramos⁷. Tačiau LSJ žodynas nurodo, kad χαλκός gali reikšti ne tik „varis“, bet ir „pinigai“ (s. v. χαλκός), todėl šį žodį verčiau suprasti kaip metaforą nei paslėptą priekaištą.

Ambicingas jaunasis Lucilijus, kaip ir kiti to meto Romoje gyvenantys graikiškų epigramų kūrėjai, ieškojo naujų kūrybos

„Pyktį, dievaite, giedok“ ir „Vyrą pašlovinki, mūza“–
Taip Kaliope pati sakė Homero balsu.
Reikia dabar parašyti įžangą. Ką parašyti
Man pradžioje, kai ruošiuos antrąją knygą išleisti?
„Mūzos Olimpinės, dukros Dzeuso, aš būčiau pražuvęs,
Bet Neronas patsai man užmokėjo variu“.
⁷ G. L. Fain., *Op. cit.*, 208.

būdų ir formų, buvo prieš nuolatinį žavėjimąsi praeities poezija ir jos skrupulingą tyrinėjimą, prieš griežtus ir priekabius gramatikus⁸. Poetui nepatinka sėdėti puotoje kartu su plepiais varžovais, „išprotėjusiais Aristarcho gramatikais“, kurie nieko nevalgo ir negeria, o jis negali būti sotas vien epu:

Τούτοις τοῖς παρὰ δειπνον αἰδομάχοις
λογολέσχαις,
 τοῖς ἀπ' Ἀριστάρχου γραμματολικριφίσιν,
 οἷς οὐ σκῶμμα λέγειν, οὐ πτεῖν φίλον, ἀλλ'
ἀνάκεινται
 νηπτυτιεόμενοι Νέστορι καὶ Πριάμῳ,
 μή με βάλῃς κατὰ λέξιν "ἔλωρ καὶ κύρμα
γενέσθαι".
 σήμερον οὐ δειπνῶ "μῆνιν ἄειδε, θεά."⁹
 (AP 11. 140)

Neigiamai apibūdindamas gramatikus, Lucilijus nesitenkina esamais kalbos epitetais, bet sukuria keturis ryškų emociinį atspalvį turinčius naujadarus: αἰδομάχος, λογολέσχης, γραμματολικριφίς, νηπτυτιεόμενος (iš homeriškojo νηπύτιος). Pirmosiose epigramos eilutėse sudurtiniai būdvardžiai primena skaitytojui epinės kalbos skambesį. Kūrinio pabaigoje sumaniai įpinta homerinė formulė ἔλωρ καὶ κύρμα γενέσθαι (Il. 5. 488, 17. 151; Od. 3. 271, 5. 473) rodo, kad Lucilijus gerai išmanė Homero poemų leksiką.

⁸ Žr. Audronė Kudulytė-Kairienė, „Literatūros kritika pirmojo amžiaus graikų epigramose“, *Saeculo primo. Romos imperijos pasaulis peržengus „naujosios eros“ slenkstį*, Vilnius: VU leidykla, 2008, 225–239.

⁹ Tu nesodinki manęs prie gramatikų, mėgstančių taukšti

Ir varžytis giesmėm. Iš Aristarcho laikų
 Puskvaišiai šie, nejuokauja, negeria, sėdi ir
džiaugias
 Tartum maži vaikai Nestoru ir Priamu.
 Aš nenoriu, kaip sako, „laimikis ir grobis jų būti“.
 Šiandien nevalgau eilių „pyktį, dievaite,
giedok“.

Panašus Lucilijaus požiūris į gramatikus išsakomas ir kitoje epigramoje: poeto manymu, pritvinkę pykčio, pagiežos ir įtūžio gramatikai niekada negali jaustis laimingi:

Οὐδεις γραμματικῶν δύναται ποτε <ὄλβιος>
εἶναι
 ὄργην καὶ μῆνιν καὶ χόλον εὐθὺς ἔχων.¹⁰
 (AP 11. 279)

Tačiau ir pats poetas nekenčia kritikų. Prieš juos nukreiptą epigramą jis pradeda žodžiu μισῶ „nekenčiu“. Panašiai rašė ir Kalimachas, pasisakydamas prieš kiklinę poeziją (AP 12. 43: Ἐχθαίρω τὸ ποίημα τὸ κυκλικόν). Matyt, jaunasis Lucilijus poezijos kritikų buvo įvertintas ne taip, kaip tikėjosi, todėl jis skundžiasi, kad poetų pripažinimas ateina tik senatvėje, o jauni, gabūs, net Homerui prilygstantys kūrėjai nesulaukia dėmesio:

Μισῶ, δέσποτα Καῖσαρ, ὅσοις νέος οὐδέποτε
οὐδεις
 ἤρεσε, κἂν εἴπῃ, "μῆνιν ἄειδε, θεά,"
 ἀλλ' ἦν μὴ Πριάμου τις ἔχη χρόνον
ἥμιφάλακρος
 ἦ καὶ κυρτὸς ἄγαν, οὐ δύνατ' ἄλφα γράφειν.
 εἰ δ' ὄντως οὕτως τοῦτ' ἔστ' ἔχων, ὦ ὑπάτε Ζεῦ,
 εἰς τοὺς κληήτας ἔρχεται ἡ σοφία.¹¹
 (AP 11. 132)

Kurdamas savo globėjui Neronui, Lucilijus stengėsi prisitaikyti prie imperatoriaus

¹⁰ Joks gramatikas niekad negali jaustis laimingas,
 Nes jis pilnas kartaus apmaudo, pykčio,
tūžmų.

¹¹ Tų nekenčiu, valdove, kuriems nepatinka
jaunimas,
 Net jei jis moka sukurt „pyktį, dievaite,
giedok“.
 Jeigu žmogus nėra Priamo amžiaus, nuplikęs,
 Jei ne kuprotas, tada nieko nemoka rašyt.
 Jei iš tiesų taip, o Dzeuse aukščiausias, tik išvaržą
gavę
 Seniai ligoti, silpni gali gabumų turėt.

skonio. Jis nevaizduoja tuometinio Romos gyvenimo ir jo problemų. Tik vieną kartą Lucilijaus eilėse užsimenama apie tikrą to meto įvykį – kaip iš Nerono sodo pavogęs obuolių žmogus buvo sudegintas gyvas:

Ἐκ τῶν Ἑσπερίδων τῶν τοῦ Διὸς ἦρε Μενίσκος
ὡς τὸ πρὶν Ἡρακλῆς χρύσεια μῆλα τρία.
καὶ τί γάρ; ὡς ἑάλω, γέγονεν μέγα πᾶσι θῆαμα
ὡς τὸ πρὶν Ἡρακλῆς ζῶν κατακαϊόμενος.¹²
(*AP* 11. 184)

Šis šiurpus įvykis nesukelia nė menkiausio poeto protesto ar pasibaisėjimo imperatoriumi, kuris epigrame vadinamas labai pagarbiai – Dzeusu. Atrodo, kad Lucilijus sąmoningai užsimerkia prieš jį supančio pasaulio problemas, stengiasi nematyti, nesigilinti, neišgyventi to, kas vyksta aplinkui. Atitrūkęs nuo realybės poetas tiek gyvenimą, tiek savo kūrybą, matyt, suvokė kaip παίγνιον. Jis neatskleidžia Romos miesto problemų, bet tik šaiposi iš visuomenės, išjuokia įvairių profesijų žmones: nevykusius sportininkus, neišmanėlius astrologus, nemokančius gydyti gydytojus, kuoktelėjusius gramatikus, negabius poetus, senas, negražias moteris ir t. t. Poeto pašaipos objektu tampa ir žmonių charakterio ydos. Išliko nemažai Lucilijaus epigramų apie šykštuolius (*AP* 11. 171, 172, 264, 309, 391, 397), pavydūnus (*AP* 11. 192), begėdžius (*AP* 9. 217), gašlūnus (*AP* 11. 197), plėšikautojus (*AP* 9. 174–179, 183–184, 315). Žmonių ydos smarkiai hiperboli-

zuojamos, pavyzdžiui, patekęs į kalėjimą Markas taip tingi iš jo išeiti, kad, būdamas nekaltas, prisiima kaltę ir prisipažįsta įvykdęs žmogžudystę (*AP* 11. 276). Šykštuolis Hermonas, susapnavęs, kad turėjo daug išlaidų, susikremta ir pasikaria (*AP* 11. 264). Šaipytis iš kokių nors konkrečių asmenų Nerono laikais buvo pavojinga, todėl Lucilijaus kūrinuose vaizduojami tik tam tikri žmonių tipai. Veikėjų vardai, tiek romėniški, tiek graikiški, dažniausiai išgalvoti, neatspindintys tikrovės, nesusiję su pažįstamu asmeniu. Paprastai veikėjams suteikiami populiarūs tuo metu vardai, pavyzdžiui, Marku vadinamas ir lėtas bėgikas (*AP* 11. 85), ir mažas žmogelis (*AP* 11. 90), ir tinginys (*AP* 11. 276–277). Kartais veikėjų vardai parenkami siekiant išgauti komišką efektą: antai nevykėlis atletas vadinamas Olimpiko vardu, primenančiu žodį Ὀλυμπιονίκης „olimpinų žaidynių nugalėtojas“, o mažo ūgio – Markronu. Išlaikydamas epigramos formą, o kartais ir šio žanro leksiką bei tradicines formules, Lucilijus pakeičia ir atnaujina epigramos turinį: jo vaizdavimo objektas pateikiamas be jokio laiko nuotolio, dabarties lygmens, traktuojamas ironiškai. Poeto kūrinuose komizmas paremtas taikliai parinkta leksika ir hiperbole, paradoksu, grotesku. Kartais komizmui padeda ir gerai apgalvota kūrinio kompozicija, kai pirmojoje dalyje autorius stengiasi nuslėpti komišką intonaciją, o antrojoje – ją pagilinti ir išryškinti. Todėl epigramos šmaikštumą dažnai sudaro netikėtas minties posūkis, pirmosios dalies priešinis antrajai kūrinio daliai. Dažnai iš mažų detalių epigramose sudėliojama marga poetinė mozaika. Sumaniai pasinau-

¹² Iš Hesperidžių sodo, priklausančio Dzeusui, pavogęs obuolius tris auksinius tartum Heraklis, paskui buvo Meniskas sugautas ir žmonės reginį didį Matė, kai sudegė jis tartum Heraklis ugnį.

dodamas inversija, poetas visam kūriniiui suteikia komišką atspalvį:

Εἶσιδεν Ἀντίοχος τὴν Λυσιμάχου ποτὲ τύλην,
κούκετι τὴν τύλην εἶσιδε Λυσίμαχος.¹³
(*AP* 11. 315)

Dažnai pirmoji Lucilijaus epigramos dalis išlaiko tradicinius šio žanro elementus – epitafijos ar įžadinio įrašo schemą. Pavyzdžiui, pradėjęs Nearchui skirtą epitafiją tradicine šiam žanrui būdinga formule, poetas baigia kūrinį netikėtais žodžiais:

Εἴη σοι κατὰ γῆς κούφη κόνις, οἰκτρὲ Νέαρχε,
ὄφρα σε ῥηϊδίως ἐξερούσωσι κύνες¹⁴
(*AP* 9. 226)

Lucilijus mėgsta pašiepti fizinius žmonių trūkumus. Ypač daug poeto epigramų išjuokia mažus, laibus ar smulkaus sudėjimo žmones (*AP* 11. 91–95, 99–101, 103–107, 205 ir kt.). Galima daryti prielaidą, kad kurti tokias epigramas Lucilijū įkvėpė senoji komedija¹⁵, kurioje dažnai buvo šaipomasi iš mažų ir labai plonų žmonių¹⁶. Su senąja komedija Lucilijū sieja ir fantastiškos siurrealistinės situacijos, kurias jis sukuria groteskiškai vaizduodamas fizinius trūkumus: antai Artemidora tokia lengvutė, kad ją iš namų išpučia knarkdamas vyras Demetrijus (*AP* 11. 101), lengvutis Gajas nardydamas prie kojos prisiriša švininį svarmenį (*AP*

11. 100), o Markas toks mažas, kad galva pramuša Epikūro atome skylę ir patenka jo vidun:

Τῶν Ἐπικουρείων ἀτόμων ποτὲ Μάρκος ὁ
λεπτὸς
τῇ κεφαλῇ τρήσας εἰς τὸ μέσον διέβη.¹⁷
(*AP* 11. 93)

Epigramų komizmą didina ir nesutapimas tarp to, kuo dedasi mažieji Lucilijaus žmonės, ir kas jie iš tikrųjų yra. Išradingai pasinaudodamas mitinėmis aliuzijomis poetas kuria siurrealistines situacijas. Ant skruzdėlės jojantis Menestratas (plg. ant mėšlavabalio skrendantį Trigają Aristofano *Taikoje*) save lygina su Faetontu (*AP* 11. 104), mažytė Erotija, kurią pagauna uodas, prisimena, kaip ereliu pasivertęs Dzeusas pagrobė Ganimedą. Šios epigramos komiškumą sustiprina į Erotijos lūpas įdėti homeriniai žodžiai τί πάθω ir Ζεῦ πάτερ:

Τὴν μικρὴν παίζουσαν Ἐρώτιον ἤρασε κώνωψ
ἢ δὲ “Τί,” φησί, “πάθω; Ζεῦ πάτερ, ἦ μ’
ἐθέλεις;”¹⁸ (*AP* 11. 88)

Mažasis Makronas, plikomis rankomis pasmaugęs pelę, išdidžiai save lygina su Herakliu, kuris, dar kūdikis, pasmaugė Heros atsiųstas gyvates:

Τὸν μικρὸν Μάκρωνα θέρους κοιμώμενον
εὐρών
εἰς τρώγλην μικροῦ τοῦ ποδὸς εἴλκυσε μῦς·

¹³ Kai Lisimacho pagalvė kadais Antiochas pamatė, Tai Lisimachui daugiau jos nebeteko matyt.

¹⁴ Lai tau būna lengva žemelė, o vargšas Nearchė, Kad galėtų lengvai šunys išrausti tave.

¹⁵ Plačiau žr. Alan Cameron, „How Thin Was Philittas?“, *The Classical Quarterly*, 41 (2), 1991, 534–538.

¹⁶ Atėnijas (551a–552f) pateikia daugybę citatų iš senųjų komedijų, išjuokiančių mažus ir laibus žmones.

¹⁷ Markas mažasis kadais Epikūro atome skylę Galva pramušęs pro ją greitai įlindo vidun.

¹⁸ Kai bežaidžiančią mažą Erotiją uodas pagrobė, Šaukė ji: „Kas dabar bus? Dzeuse, ar trokšti manęs?“

ὄς δ' ἐν τῇ τρώγλῃ ψιλὸς τὸν μῦν ἀποπνίξας·

“Ζεῦ πάτερ,” εἶπεν, “ἔχεις δεύτερον

Ἡρακλέα.”¹⁹

(AP 11. 95)

Panašiai Aristofano *Varlèse* Herakliui bando prilygti juo persirengęs Dionisas. Kaip ir Aristofanas, Lucilijus komizmą sukuria sudarydamas naujus komišką konotaciją turinčius žodžius, pavyzdžiui: πεντετετραζόμενος „penkis kartus pralaimėjęs“ atletas (AP 11. 84. 6), τριπιθήκινον „negražus kaip trijų beždžionių“ veidas (AP 11. 196) ir t. t. Aristofaniškų komizmo priemonių randama ir Lucilijaus sekėjo Nikarcho kūryboje²⁰.

Lucilijus mėgsta parodijuoti įvairiausias dedikacinio pobūdžio epigramas. Dažniausiai pirmoji epigramos dalis lieka beveik nepakeista, ji pakartoja parodijuojamos epigramos pradžia, o antrojoje dalyje slypi parodijos šmaikštumas, pvz., įrašą ant skulptoriaus Mirono sukurtos karvės pjedestalo:

Βουκόλε, τὰν ἀγέλαν πόρρω νέμε, μὴ τὸ

Μύρωνος

βοίδιον ὡς ἔμπουνν βοοῖ συνεξελάση.²¹

(AP 9.715)

¹⁹ Vasarą miegantį mažą Makroną už kojos mažytės Stvėrusi bandė pelė savo urvan išitraukt.

Rankomis pelę pasmaugęs urve Makronas sušuko: „Tėve Dzeuse, klausyk – antrą Heraklį turi!“

²⁰ Komiški Nikarcho sudaryti vardai. Aristofano *Debesyse* Strepsiadas suteikia sūnui pretenzingą Feidipido vardą, o Nikarcho epigramoje praturtėjęs sodininkas Stefanus ima save vadinti Filostefanu, Hipokratipiadu, Dionisiopeganodoru (AP 11. 17). Plačiau žr.: John M. Raines, „Comedy and the Comic Poets in the Greek Epigram“, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 77, 1946, 83–102.

²¹ Bandą gink, piemenie, tolyn, kad su ja tu Mirono Karvės tarytum gyvos nenusigintum kartu.

Lucilijus parodijuoja šitaip:

Βουκόλε, τὰν ἀγέλαν πόρρω νέμε, μὴ σε

Περικλῆς

ὁ κλέπτῃς αὐταῖς βοοῖ συνεξελάση.²²

(AP 11. 178)

Bene įdomiausi Lucilijaus kūriniai – atletus išjuokiančios epigramos. Jos parašytos dorėniniu dialektu, kuriuo rašė chorinės lyrikos atstovai Simonidas, Bakchilidas, Pindaras, savo eilėse šlovinę varžybų nugalėtojus. Ankstesnių amžių graikų literatūroje tarp atletais besižavinčių balsų pasitaikydavo ir jų kritikos²³, pavyzdžiui, Ksenofanas (fr. 2 D) kritikuoja įsigalėjusį paprotį labiau vertinti žmonių fizinę jėgą nei išmintį. Prieš atletus pasisako Euripidas (*Autolyc.* fr. 282: κακῶν γὰρ ὄντων μυρίων καθ' Ἑλλάδα / οὐδὲν κάκιον ἐστὶν ἀθλητῶν γένους). Romos imperijoje atletai siekdavo pergalės, dažnai pasinaudodami apgaule ir papirkinėjimais. Prie sportinių žaidynių nuopuolio prisidėjo ir stoikų skelbiamos mintys, kad vienintelis tikras gėris yra ne kūno, o sielos stiprybė. Gali būti, kad sporto tematika Lucilijų domino todėl, kad jo globėjas imperatorius Neronas dėjosi esąs didelis graikų kultūros tradicijų tęsėjas. Sekdamas graikų pavyzdžiu, 60 metais Neronas surengė Romoje sporto varžybas, pavadinęs jas Neronijomis (Suet. *Nero* 12, Tac. *Ann.* 14. 20), o 67 metais, nuvykęs į Graikiją, pats dalyvavo olimpinėse žaidynėse. Rungtyniaudamas žirgų lenktynėse

²² Bandą gink, piemenie, tolyn, kad vagiūkštis

Periklis

Su banda ir tavęs nenusigintų kartu.

²³ Plačiau žr. C. M. Bowra, „Xenophanes and the Olympic Games“, *American Journal of Philology*, 59 (3), 1938, 257–279.

jis iškrito iš vežimo ir nebaigė nuotolio, bet teisėjai jį vis tiek paskelbė nugalėtoju (Suet. *Nero* 12).

Senovės Graikijoje atletai stengdavosi ne tik dalyvauti sporto žaidynėse, bet ir siekė nugalėti. Pergalė jiems buvo daug svarbesnė nei materialios dovanos. Pralaimėjusius lydėdavo gėda ir nusivylimas. Nugalėtojai, priešingai, pelnydavo šlovę ir garbę, jiems buvo statomos statulos, o pjeDESTALuose būdavo iškalami įrašai, šlovinantys sportininkus ir minintys jų pasiektas pergales. Lucilijus sėkmingai parodijuoja panheleninių sporto žaidynių nugalėtojams skirtas epigramas:

Πᾶσαν, ὅσαν Ἑλληνες ἀγωνοθετοῦσιν ἄμιλλαν
πυγμαῖς, Ἀνδρολέως πᾶσαν ἀγωνισάμαν
ἔσχον δ' ἐν Πίσῃ μὲν ἐν ὤτιον, ἐν δὲ Πλαταιαῖς
ἐν βλέφαρον· Πυθοὶ δ' ἄπνοος ἐκφέρομαι
Δαμοτέλης δ' ὁ πατήρ καρύσσετο σὺν πολήταις
ἄραί με σταδίων ἢ νεκρὸν ἢ κολοβόν.²⁴
(*AP* 11. 81)

Kumštynininkas Androlėjas, kurio vardu parašyta epigrama, išvardija varžybas PISOJE (t. y. olimpinės žaidynės), varžybas PLATAJOSE (jose graikai, minėdami čia 479 m. pr. Kr. pasiektą pergalę prieš persus, rengdavo ne panhelenines, bet gana garsias varžybas Dzeuso Eleuterijo garbei), PITONĄ (t. y. Delfus, kur vykdavo pitinės žaidynės). Tradicinė sportinių epigramų frazė „aš nugalėjau

visose varžybose“ Lucilijaus epigramoje pakeista žodžiais „aš dalyvavau visose varžybose“. Po šių žodžių dažniausiai būdavo išvardijamos atleto pergalės. Epigramoje ši tradicinė formulė pavartota su slapta ironija, nes tuoj po jos Androlėjas mini ne savo pergalės, bet kūno dalis, kurių jis neteko rungtyniaudamas. Graikijoje pergalė žaidynėse atnešdavo garbę ne tik atletui, bet ir jo tėvams bei gimtajam miestui. W. Day pastebi, kad atletus šlovinančiose epigramose iš pradžių paprastai būdavo paminimas nugalėtojo vardas, paskui jo tėvo vardas, miestas ir pats įvykis²⁵. Panašiai būdavo paskelbiamas ir nugalėtojo vardas stadione. Šis paprotys taikliai parodijuojamas epigramos pabaigoje, kai atleto tėvas ir tėvynainiai, užuot džiaugęsi dėl Androlėjo pergalės, turi vykdyti skelbiko nurodymą ir išnešti iš stadiono apalpusį sportininką. Šlovės trokštančio atleto siekiai realybėje patiria visišką nesėkmę.

Lucilijus parodijuoja ir su sporto tematika susijusias dedikacinio pobūdžio epigramas. Atletai, atsidėkodami dievams už sėkmę, aukodavo jiems aukas, ant kurių būdavo išraižomi įvairūs įrašai. Olimpijos muziejuje ir dabar galima išvysti Dzeusui paaukotų bronzinių diskų, iečių antgalių, šokinėjimo svarmenų, grandiklių ir t. t. Lucilijaus epigramoje kumštynininkas Aulas aukoja Dzeusui savo kaukolę:

Τῷ Πίσῃς μεδέοντι τὸ κρανίον Αὔλος ὁ πύκτης,
ἐν καθ' ἐν ἀθροίσας ὀστέον, ἀντίθεται.

²⁴ Kiek tik helenai rengė kumštynių kovų, dalyvauti Aš, Androlėjas, visur vykdavau ir netekau PISOJ ausies, PLATAJOSE savo akies. Kai Pitone SĄMONĖ AŠ PRARADAU, liepė skelbikas tada Tėvui manam DAMOTELUI, taip pat tėvynainiams
negyvą

Ar sužalotą mane iš stadiono išnešt.

²⁵ J. W. Day, „Interactive Offerings: Early Greek Dedicatory Epigrams and Ritual“, *Harvard Studies in Classical Philology*, 96, 1994, 65.

σωθείς δ' ἐκ Νεμέας, Ζεῦ δέσποτα, σοὶ τάχα
 θήσει
 καὶ τοὺς ἀστρογάλους τοὺς ἔτι
 λειπομένους.²⁶
 (AP 11. 258)

Epigramos komizmas pagrįstas žodžių dviprasmiškumu: graikų kalbos žodis τὸ κροάνιον („kaukolė“) skamba panašiai kaip žodis τὸ κρόνος („šalmas“). Aukoti dievams ginklus, tarp jų ir šalmus, buvo įprasta (pvz., Olimpijos muziejuje eksponuojamas paaukotas Atėnų stratego Miltiado šalmas). Pasinaudodamas išoriniu minėtų žodžių panašumu, Lucilijus sukuria groteskišką situaciją: atletas surenka iš atskirų kaulų savo kaukolę ir aukoja ją Pisos valdovui, t. y. Dzeusui. Paskutinę epigramos eilutę, kur vėl pavartotas kelias reikšmes turintis žodis ἀστρογάλος, galintis reikšti ir „stuburo slankstelis“, ir „žaidimo kauliukas“, galima suprasti dvejopai: atletas pasirengęs paaukoti dievui arba nepaprastai svarbią savo kūno dalį – stuburą (kurio netekęs žmogus tiesiog praranda gyvybingumą), arba pigius lošimo kauliukus. Toks nelygiaverčių aukų sugretinimas suteikia visai epigramai dar didesnio komiškumo.

Lucilijus šaiposi ir iš atletų išvaizdos. Senovės Graikijoje per pankratiją, kuri sudarė imtynės ir kumštynės, buvo leidžiama spardyti, laužyti pirštus ir t. t., todėl rungtyniaujantys patirdavo įvairių traumų. Helenistinio laikotarpio skulptoriai vaizduoja kumštinių ir pankratijo kovų dalyvius randuotais veidais, suknežintomis nosi-

²⁶ Aulas, kumštinių dalyvis, paliko Pisos valdovui Kaukolę, ją iš visų kaulų surinkęs krūvon. Jei jam pavyks išsigelbėti Nemėjoje, o Dzeuse, slankstelių kiek iš jo stuburo liks, tiek jis jų tau paaukos.

mis, perskeltomis lūpomis ir sužalotomis ausimis. Šaipydamasis iš sudarkytos sportininkų išorės, Lucilijus dažnai panaudoja atpažinimo – neatpažinimo motyvą:

Εικοσέτους σωθέντος Οδυσσεός εἰς τὰ πατρῶα
 ἔγνω τὴν μορφήν Ἄργος ἰδὼν ὁ κύων
 ἀλλὰ σὺ πικτεύσας, Στρατοφῶν, ἐπὶ τέσσαρας
 ὥρας
 οὐ κυσὶν ἄγνωστος, τῇ δὲ πόλει γέγονας.
 ἦν ἐθέλης τὸ πρόσωπον ἰδεῖν ἐς ἑσπετρον
 ἑαυτοῦ,
 “Οὐκ εἰμὶ Στρατοφῶν,” αὐτὸς ἐρέεις ὁμόσας.²⁷
 (AP 11. 77)

Šios epigramos komizmas grindžiamas kūrinio pabaigoje aprašoma paradoksalia situacija: nebeatpažindamas savęs kumštynininkas prisiekia, kad jis – tai ne jis.

Kai kurios Lucilijaus epigramos parodijuoja sportininkus šlovinančius įrašus ant atletus vaizduojančių statulų pjedestalo:

Οὗτος ὁ νῦν τοιοῦτος Ὀλυμπικός εἶχε, Σεβαστέ,
 ῥίνα, γένειον, ὄφρυν, ὠτάρια, βλέφαρα·
 εἶτ' ἀπογραφάμενος πύκτης ἀπολώλεκε πάντα,
 ὥστ' ἐκ τῶν πατρικῶν μηδὲ λαβεῖν τὸ μέρος·
 εἰκόنيον γὰρ ἀδελφὸς ἔχων προενήνοχεν
 αὐτοῦ,
 καὶ κέκριτ' ἀλλότριος μηδὲν ὅμοιον ἔχων.²⁸
 (AP 11.75)

Pirmoje epigramos eilutėje dviem įvardžiais οὗτος ir τοιοῦτος poetas akcentuoja

²⁷ Kai Odisėjas namo sugrįžo po dvidešimt metų, Vos jį išvydęs šuo Argas pažino. Tavęs Po keturių valandų, per kurias kumščiavais, Stratofone, Šunys nei žmonės daugiau jau nebegali pažinti. Jei pažvelgęs į veidrodį atvaizdą savo išvysį, Tarsi: „Prisiekti galiu – ne Stratofonas esu“.
²⁸ Šis Olimpikas (toks dabar jis atrodo), valdove, Antakius, nosį, ausis, barzdą turėjo, akis. Bet dalyvaui pradėjęs kumštynėse, viską prarado Ir palikimo tėvų jau nebegali atgauti. Kai Olimpiko atvaizdą brolis parodė teisėjui, Šis nusprendė, kad tai svetimas, kitas žmogus.

esamos ir buvusios atleto išvaizdos priešpriešą. Apie buvusią atleto išvaizdą skaitytojas daugiau neinformuojamas, nes ji, matyt, nebuvo kuo nors ypatinga. Dėmesys telkiamas į tai, kaip dabar atrodo Olimpikas. Poetas vėl išvardija prarastą atleto veido dalis, užuot išvardijęs jo pergales. Kūrinio komizmas pagrįstas paradoksu: atletas yra praradęs visą veidą ir nebegali atgauti paveldėto turto, nes jo niekas neatpažįsta.

Apie sudarkytą atleto Olimpiko išvaizdą kalbama ir kitoje Lucilijaus epigrame:

Ρύγχος ἔχων τοιοῦτον, Ὀλυμπικέ, μήτ' ἐπὶ
κρήνην
ἔλθης, μήτ' ἐνόρα πρὸς τι διαυγές ὕδωρ.
καὶ σὺ γὰρ ὡς Νάρκισσος ἰδὼν τὸ πρόσωπον
ἐναργῆς
τεθνήξῃ μισῶν σαυτὸν ἕως θανάτου.²⁹
(AP 11.76)

Komišką atspalvį kūrinii suteikia į pirmąją vietą iškeltas ir ypač akcentuojamas žodis ῥύγχος. Pirmoji šio nehomerinio žodžio reikšmė – „kiaulės *arba* šuns snukis“. Iki Lucilijaus ῥύγχος žmogaus veidui apibūdinti buvo vartojamas tik senojoje komedijoje (Cratin. 440 K). Kartu su įvardžiu τοιοῦτος šis vaizdingas daiktavardis padeda pačiam skaitytojui išivaizduoti deformuotą kumštynininko veidą. Poetas sumaniai priešina atletą mitiniam personažui Narcizui: besigėrėdamas savo atvaizdu vandens paviršiuje Narcizas save išsimyli, o atletas Olimpikas, priešingai, ima savęs neapkėsti. Narcizo grožio fone deformuota atleto išvaizda atrodo dar ryškesnė.

²⁹ Tokį turėdamas snukį geriau tu, Olimpikė, neiki
Prie šaltinio, į jo vandenį skaidrų nežvelk.
Nes, kaip Narcizas jame išvydęs savąjį veidą,
Mirsi, o ligi mirties baisiai nekėsi savęs.

Lucilijus parodijuoja ir tas epigramas, kuriose būdavo minimi nugalėtojų pasiekti rezultatai³⁰. Poetas išjuokia varžybas pralaiminčius kumštynininkus, nerangius šuolininkus, šaiposi iš lėtų bėgikų³¹. Čia taip pat dažniausiai panaudojama hiperbolė: bėgimo su ginklais dalyvis Markas nakčiai pareigūnų užrakinamas stadione, o ryta, kai stadionas atidaromas, jis dar nėra pajudėjęs iš vietos: ἤλθε προσελλείπων τῷ σταδίῳ στάδιον (AP 11. 85). Toks pat lėtas ir bėgikas Periklis: δάκτυλον οὐ προέβη (AP 11. 86). Bėgikas Eutichidas lėtai bėga varžybose, bet skriste skrenda prie pietų stalo Eὐτυχίδας πέταται (AP 11. 208). Lucilijus šaiposi ir iš penkiakovės dalyvių. Penkiakovę sudarė imtynės, stadijo bėgimas, šuolis į tolį, disko ir ieties metimas. Antikoje buvo žavimasi fiziškai stipriais ir tvirtais penkiakovininkais (Arist. Rh. 1361b). Lucilijus, priešingai, išjuokia silpną, visas penkias rungtis pralaimėjusį atletą:

Οὔτε τάχιον ἐμοῦ τις ἐν ἀντιπάλοισιν ἐπιπτεν
οὔτε βράδιον ὄλωσ ἔδραμε τὸ στάδιον·
δίσκη μὲν γὰρ ὄλωσ οὐδ' ἠγγισα, τοὺς δὲ πόδας
μου
ἔξῃραι πηδῶν ἰσχυον οὐδέποτε·
κυλλὸς δ' ἠκόντιζεν ἀμείνονα· πέντε δ' ἀπ'
ἄθλων
πρῶτος ἐκηρύχθην πεντετετραζόμενος.³²
(AP 11. 84).

³⁰ Gerai žinoma epigrama, parašyta ant Delfuose stovėjusios sportininko Faylo statulos:

AP App. 28: Πέντ' ἐπὶ πεντήκοντα πόδας
πήδησε Φάλλος,
δίσκευσεν δ' ἕκατὸν πέντ' ἀπολειπομένων.

³¹ Plg. Aristofano *Varles* (Ra. 1089–1098), kur Panatėnų rungtynių žiūrovai apmuša atsilikusį bėgiką. Lucilijaus sekėjas Nikarchas šaiposi iš bėgiko Charmo, kuris visada atbėga paskutinis (AP 11. 82).

³² Per imtynes nė vienas greičiau už mane
nepargriuvo,
Niekas nebėgo lėčiau stadijo vieno nei aš.
Aš prie disko visai neprisiliečiau, šokdamas kojų
Nesugebėjau iškelt. Ietį toliau už mane

Epigrama, kaip ir *AP* 11. 81, parašyta nevykėlio atleto vardu. Sportininkas išvardija ne savo pergalės ir pasiekimus, o pačius blogiausius rezultatus, hiperbolizuotai pabrėždamas savo bejėgiškumą, nerangumą ir lėtumą. Kūrinys, panašiai kaip ir jau minėtoji epigrama, baigiasi šmaikščia fraze: paskelbiama, kad atletas yra pirmasis, pralaimėjęs visas penkias rungtis – πενταεθλος „penkiakovininkas“, suteikia epigramai papildomo komizmo.

Lucilijus šaiposi iš atletų bailumo ir nerūžtingumo. Baigęs sportinę karjerą kumštynininkas Kleombrotas bijo piktos žmonos labiau, nei kažkada bijojo savo varžovų:

Πύκτης ὦν κατέλυσε Κλεόμβροτος· εἶτα
 γαμήσας
 ἔνδον ἔχει πηγῶν Ἴσθμια καὶ Νέμεα,
 γοαῦν μαχίμην τύπτουσαν Ὀλύμπια καὶ τὰ
 παρ' αὐτῶ
 μᾶλλον ἰδεῖν φρίσσων ἢ ποτε τὸ στάδιον.
 ἂν γὰρ ἀναπνεύσῃ, δέρεται τὰς παντὸς ἀγῶνος
 πηληγὰς, ὡς ἀποδῶ· κἂν ἀποδῶ, δέρεται.³³
 (*AP* 11. 79)

Paminėtina, kad agresyvios, vyrams grasinančios moterys veikia Aristofano *Lisistratėje* (*Ar. Lys.* 650–705). Apskritai Lucilijui būdinga mizoginija, kuri buvo juntama ir ankstesnių amžių graikų literatū-

Numetė šlubis. Netrukus paskelbta buvo, kad
 pirmas
 Aš nugalėtas esu net penkiose rungtyse.
³³ Baigęs kumštynių kovas Klesimbrotas vedė
 ir tenka
 Istmijas savo namuos jam ir Nemėjas kentėt.
 Jį karinga sena žmona kaip Olimpijoo talžo.
 Bijoj jis jos labiau nei stadiono kadais.
 Vos tik jis kvapą atgauna, ji vėl jį lupa, kad gintųs.
 Kai jis ginas, tuojau vėlei jį lupa žmona.

roje³⁴. Galbūt norėdamas įsiteikti Neronui, Lucilijus vaizduoja negražias, kvailas ir ištvirkusias moteris. Lucilijui, kaip ir VI a. pr. Kr. poetui Semonidui, negraži moteris panaši į beždžionę. Kartais jos išvaizda prilygsta trijų beždžionių bjaurumui. Poeto pažįstama Bitò negali prisivilioti vyro ir giriasi esanti dora. Ironiškai skamba poeto palinkėjimas savo priešams susilaukti vaikų, paveldėjusių šitokią „dorą“:

Ῥύγχος ἔχουσα Βιτώ τριπιθήκινον, οἶον ἰδοῦσαν
 τὴν Ἐκάτην αὐτὴν οἶομ' ἀπαγχοῖσαι
 “Εἰμί,” λέγει, “σώφρων, Λουκίλλιε, καὶ
 μονοκοιτῶ.”
 αἰδεῖται γὰρ ἴσως “Παρθένος εἰμί” λέγειν.
 εἰ δέ γέ τις μισεῖ με, κακὸν τοιοῦτο γαμήσας
 τῆς αὐτῆς σχοίῃ τέκνα σαοφροσύνης.³⁵
 (*AP* 11. 196)

Kaip ir Aristofanas³⁶, poetas mėgsta šaipytis iš senų, besidažnančių ir besigražinančių moterų:

Ἠγόρασας πλοκάμους, φύκος, μέλι, κηρόν,
 ὀδόντας·
 τῆς αὐτῆς δαπάνης ὄψιν ἂν ἠγόρασας.³⁷
 (*AP* 11. 310);

³⁴ Plg Hesiodo (*Theog.* 585–612, *Op.* 699–705), VI a. pr. Kr. Semonido (fr. 7 W), Euripido (*Hipp.* 616–617) mintis.

³⁵ Snukis Bitò baisus, lyg trijų beždžionių.
 Pamačius

Ją pasikartų, manau, net ir Hekatė. Bitò Sako: „Lucilijau, aš dora, tad tenka miegoti Vienai.“ Gėda sakyti: „Aš dar mergaitė esu“. Jei kas nekenčia manęs, lai veda šitą baidyklę Ir susilaukia vaikų, turinčių „dorą“ mamos.

³⁶ Plg. išsidažiusias senes Aristofano komedijose (pvz., *Pl.* 1064–1065: εἰ δ' ἐκπλαυνεῖται τοῦτο τὸ ψιμύθιον, ὄψει κατὰδῆλα τοῦ προσώπου τὰ ῥάκη; *Ecc.* 1072: πῆθῆκος ἀναπλέως ψιμυθίου).

³⁷ Plaukus pirkaisi, dažus, dantis ir medų, ir vašką, Bet už tiek pinigų veidą galėjai nupirkt.

Τὰς τρίχας, ὦ Νίκυλλα, τινὲς βάπτειν σε
 λέγουσιν,
 ἄς σὺ μελαινοτάτας ἐξ ἀγορᾶς ἐπρίω.³⁸
 (AP 11. 68)

Norėtuši atkreipti dėmesį, kad Lucilijaus kūrybai didžiulę įtaką galėjo daryti ne tik Aristofano komedijos ir tokie praeities poetai kaip Hiponaktas ir Semonidas, bet ir helenistinės poezijos atstovai. Tai patvirtina faktas, kad tarp poeto eilių randama ir bukolinė poeziją parodijuojančių kūriniių. Vienas iš jų – epigrama, kurioje minimas aukojimas miškų dievui Panui, kalnų ir medžių nimfoms:

Πανὶ φιλοσπηλυγγί καὶ οὐρεοφοιτάσι Νύμφαις
 καὶ Σατύροις ἰεραῖς τ' ἔνδον Ἀμαδρυάσιν
 σὺν κυσὶ καὶ λόγχοις συσοφόντισι Μάρκος
 <ὁ ἀργεὺς>
 μηδὲν ἑλὼν αὐτὸς τοὺς κύνας ἐκρέμασεν.
 Φριξοκόμα τόδε Πανὶ καὶ αὐλιάσιν θέτο
 Νύμφαις
 δῶρον ὑπὸ σκοπιᾶς Θεύδοτος οἰονόμος·
 οὐνεχ' ὑπ' ἀζαλέου θέρεος μέγα κεκμηῶτα
 παῦσαν ὀρέξασαι χερσὶ μελιχρὸν ὕδωρ.³⁹
 (AP 11. 194)

Parodijos šmaikštumas atsiskleidžia kūrinio pabaigoje – nieko nesumedžiojęs Markas dievui ir nimfoms paaukoja savo paties šunis. Pirmosios šio kūrinio eilutės primena IV a. pr. Kr. poetės Anitės, rašiusios bukolinė tematika, epigramą, taip pat prasidedančią Pano ir nimfų paminėjimu:

³⁸ Kalba kai kas, kad dažai tu savo plaukus, Nikula, Tik juodžiausias sruogas jut nupirkai turguje.

³⁹ Panui, mėgėjui olų, ir nimfoms kalnų, ir satyrams, Hamadriadėm šventoms, nors ir turėjo šunų Ir prazūtingųjų iečių, medžioklėje nieko nepesęs Markas savo šunis jiems paaukojo tada.

Φριξοκόμα τόδε Πανὶ καὶ αὐλιάσιν θέτο
 Νύμφαις
 δῶρον ὑπὸ σκοπιᾶς Θεύδοτος οἰονόμος.⁴⁰
 (AP 16. 291)

Lucilijaus ir Teokrito eilės turi nemažai bendrų sąsajų. Pastarasis rašė ne tik idiles, bet ir epigramas, jo kūrinuose pasitaiko ir humoro, ir parodijos elementų⁴¹. Ir Lucilijaus, ir Teokrito kūryboje galima rasti komiškų naujadarų, pavyzdžiui, 13-osios idilės pradžioje (Theoc. 13. 5) pagal homerinio epiteto „variašalmis“ (χαλκεοθώρηξ) modelį, kuriuo *Iliadoje* apibūdinami narsūs kariai, Teokritas sukuria naujadarą „variaširdis“ (χαλκεοκάρδιος) ir juo ironiškai vadina Heraklį; to paties kūrinio pabaigoje (Theoc. 13. 73) Heraklis ironiškai vadinamas kitu Teokrito sukurtu naujadaru – λιποναύτης „palikęs laivą jūreivis“ (plg. ἀργοναύτης). Teokrito kūryboje pasitaiko ir ironiškų užuominų apie atletus ir sporto žaidynes. Išstis dienas palestroje leidžia lengvabūdis Simaitos mylimasis Dafnidas (Theoc. 2), palikę bandą į olimpinės žaidynes išsirengia du Teokrito piemenys Aigonas ir Milonas (Theoc. 4). Aigonas idilėje vaizduojamas kaip nepaprastu apetitu pasižymintis stipruolis (Theoc. 4. 34–35), o Milonui suteiktas garsaus VI a. pr. Kr. kumštynininko vardas. Šis iš Krotono kilęs atletas buvo daugkartinis olimpinių ir pitinių žaidynių nugalėtojas, garsėjo savo nepaprasta jėga⁴². Apie imtynininką Miloną

⁴⁰ Panui gauruotam ir nimfoms, bandų globėjoms, pastatė

Kalno papėdėj aukas šias Teodotas piemuo.

⁴¹ Gregory Crane, „Realism of the Fifth Idyll of Theocritus“, *Transactions of the American Philological Association*, 1988, 118, 107–122.

⁴² Atėnajas pasakoja (Ath. 412 e-f), kad Milonas, pakėlęs ant pečių keturmetį veršuką, apnešė jį aplink Olimpijos stadioną.

kalbama ir vienoje Lucilijaus epigrame (AP 11. 316), tik neaišku, ar poetas iš tiesų rašo apie garsųjį praeities sportininką, ar šis vardas pasirinktas atsitiktinai. Kumšty-nės išsamiai pavaizduotos Teokrito idilėje *Dioskūrai*, kurioje susiremia du stipruoliai – Polideukas, apvyniojantis „savo rankas lig alkūnių jaučių diržais“ (Theoc. 22. 3), ir bebrikų vadas Amikas. Panašiai kaip ir Lucilijaus epigramose, Teokrito idilėje išsamiai aprašoma smarkiai po kovos sudarkyta Amiko išvaizda:

ἐκ δ' ἐχύθη μῆλιν αἵμα θοῶς κροτάφοιο
χάνοντος·
 λαίῃ δὲ στόμα κόψε, πυκνοὶ δ' ἀράβησαν
ὀδόντες·
 αἰεὶ δ' ὀξύτέρῳ πιτύλῳ δηλεῖτο πρόσωπον,
 μέχρι συνηλοῖήσε παρήμα· πᾶς δ' ἐπὶ γαίῃ
 κεῖτ' ἄλλοφρονέων, καὶ ἀνέσχεθε νεῖκος
ἀπαυδῶν
 ἀμφοτέρως ἅμα χεῖρας, ἐπεὶ θανάτου σχεδὸν
ῆεν.⁴³
 (Theoc. 22. 125–130)

⁴³ Kraujas tamsus smilkiny iš žaizdos atviros
pasipylė.
 Vožė kairiaja burnon, ir dantys tvirti subarškėjo.
 Dar stipresniu smūgiu sudarkė veidą Amiko,
 Skruostus prakirto ir šis, praradęs nuovoką, krito
 Žemèn, kovos atsisakęs, rankas tuoj iškėlė į
viršų
 Ir jau buvo visai netoli mirties atsidūręs.

Kaip ir Lucilijus (AP 11. 394), Teokritas svarsto, koks poetas yra pats geriausias (16. 21). Remdamasis šia paralele, G. Nisbet mano⁴⁴, kad Lucilijus tikrai buvo skaitęs Teokrito eiles.

Lucilijaus ir jo jaunesniojo sekėjo Nirkarcho kūryba padarė didelę įtaką romėnų poetui Marcialiui⁴⁵, kuris atvyko į Romą 64 metais, likus keveriems metams iki Nerono mirties. Marcialio epigramose galima rasti daugybę iš Lucilijaus kūrybos perimtų temų ir savaip interpretuotų epigramų (plg. Mart. 6.53 ir AP 11.257; Mart. 9.27 ir AP 11.155; Mart. 11.18 ir AP 11.249; Mart. 12.28 ir AP 11.315 ir t. t.).

Pašaipiosios Lucilijaus epigramos, kuriose vengta kalbėti apie aktualias I a. Romos visuomenės problemas ar realų miesto gyvenimą, atspindi tendencijas, vyravusias tuometėje literatūroje. Nors poeto epigramų turinys dažniausiai lėkštas ir banalus, bet jose išryškėja autoriaus talentas sumaniai pritaikyti komizmo priemones, parodyti anksčiau sukurtas epigramas ir sumaniai pasinaudoti komizmo arsenalu, sukauptu jambografų poezijoje, senojoje komedijoje ir helenizmo poeto Teokrito kūryboje.

⁴⁴ G. Nisbet, *Op. cit.*, 39.

⁴⁵ G. L. Fain, *Op. cit.*, 208; Niall Livingstone, Gideon Nisbet, *Epigram*, Cambridge: University Press, 2010, 105.

THE SCOPTIC EPIGRAMS OF LUCILLIUS

Audronė Kudulytė-Kairienė

S u m m a r y

Scoptic epigram, as a specific subgenre of Greek literature, flourished in the Roman Empire in the first century A. D. The most outstanding Greek poet of scoptic epigram was Lucillius, the epigrammatist of the first century A. D. Lucillius wrote for his protector Nero and tried to follow the taste of the emperor. His poems are based on jokes, poking fun, anecdotes. He ridiculed faults of people, made attacks on the shortcomings of the body, wrote parodies of dedicatory epigrams, etc. The stylistic and linguistic features of some epigrams on physical faults of people, on

athletes, on women, etc. are analyzed in this article (more than 20 epigrams are translated into Lithuanian for the first time). A conclusion is made that the routes of the poetry of Lucillius can be found in the iambic poetry, in the old comedy as well as in the poetry of Theocritus. Parody, irony and exaggeration helped Lucillius to ridicule the epigrams of his predecessors and to satirize the world in which he lived. Despite the obviously hyperbolic nature his epigrams throw some flashlight on the social and cultural life context of the Roman Empire.

Gauta 2010 11 22

Priimta spaudai 2010 12 06

Autorės adresas:

Vilniaus universitetas

Klasikinės filologijos katedra

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

El.paštas: audrkair@yahoo.com